

Nemzetpolitika és kormány 1945 ^[1]

„Ilyen megértő és jóindulatú magatartást a magyar nemzet azonban nemcsak a Szovjetunió államférfiai és diplomatái részéről tapasztalt, hanem a szovjet hadsereg részéről is. A szovjet hadsereg, amikor a Magyarországgal szomszédos államokban való előrenyomulása alkalmával látta, hogy ezekben az államokban jelentékeny számú magyar lakosság él, e magyar lakosságot mindenütt igyekezett megvédeni a szomszéd államok felelőtlen és még a fasiszta ideológia által befolyásolt elemeinek erőszakoskodásaival szemben.”

Bevezetés

Az 1945 utáni kormányok történetének megírásával adós a magyar történettudomány. Pedig például a koalíciós kabinetekben igen sok kérdésben érdemi, sőt éles vita zajlott és ha a kormány nem is egyedüli és meghatározó, de mindenképp az egyik fontos döntéshozó centrum volt a korabeli hatalmi gépezetben. Különösen érdekes az Ideiglenes Nemzeti Kormány politikája, amelyben 1945. július közepéig - azaz működése nagyobb részében - a polgári erők voltak többségben, de ezt követően sem kizárólag az történt az ülésein, amit a kommunista miniszterek akartak. Az 1945 augusztusa és novembere közötti néhány hónapot sokkal inkább a kisgazda-kommunista konfliktusokkal egyre inkább megterhelt együttműködési, kompromisszumkeresési kísérletként tudnánk meghatározni.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány tevékenységéről hosszú ideig azért sem lehetett pontos képet alkotni, mert a legfontosabb történeti forrásagyúttest - a kormány üléseinek jegyzőkönyveit és egyes minisztériumok iratanyagát - sokáig még a hazai történészek elől is elzárták. Mára ezek a korlátok megszűntek, aminek következtében jó néhány meglepő, korábban nem ismert fontos részlet került napvilágra a kormány működését és politikáját illetően.

Az alább közölt irat az Ideiglenes Nemzeti Kormány külpolitikai magatartásának egyik reprezentatív dokumentum. Az 1945. július 4-én a Szovjetunió magyarországi képviselőjének eljuttatott emlékeztetőre az 1990-es évek első felében Fülöp Mihály hívta fel a szakma figyelmét - nem indokolatlanul, abban ugyanis 1945 nyara három legfontosabb külpolitikai kérdésében került rögzítésre a Miklós-kabinet álláspontja, mégpedig a Szovjetunió számára. Egyrészt a jóvátételi szerződésből adódó kötelezettségek és a magyar gazdaság katasztrofális állapotának összefüggése, másrészt a csehszlovákiai magyarság helyzete és végül a Duna-medence háború utáni területi újrendezésének elvei.

Ami a teljesíthetetlen jóvátételi szerződés 1945. június 15-ei aláírását illeti, itt az Ideiglenes Nemzeti Kormány kényszerhelyzete nem egyszerűen a vállalt fegyverszüneti kötelezettségekből, a teljes külpolitikai elszigeteltségből fakadt, hanem abból, hogy a gazdaság idegen megszállásának és kifosztásának elhúzódása más eszközzel nem volt megakadályozható. A kormány ezért a szerződés aláírása pillanatától igyekezett mindent megtenni annak érdekében, hogy a nagyvállalatok minél előbb magyar irányítás alá kerüljenek, hogy a gyárak leszerelése és elszállítása befejeződjön, hogy a szerződésben rögzített feltételek enyhüljenek, s hogy a nyilvánvalóan bekövetkező nem teljesítéssel kapcsolatban a Szovjetunió megértését megszerezze. A nyilvánosság erről természetesen mit sem tudott, mint ahogy 1945 szeptemberéig arról sem igen értesült, hogy az Ideiglenes Nemzeti Kormány intenzív diplomáciai tevékenységet folytatott a csehszlovákiai magyarságot ért üldözések megfékezése érdekében. Ismeretes, hogy 1945 áprilisától júliusáig nem kevesebb, mint 27 alkalommal fordult a Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz a csehszlovákiai magyarság, elsősorban a tömeges kiutasítások ügyében. Ezúttal azonban többről volt szó. A magyar fél a június közepi amerikai jegyzékváltás után a Szovjetunió kormányának most már közvetlen és nyomatékos közbenjárását kezdeményezte a Csehszlovákiában kialakult embertelen állapotok megszüntetése érdekében, hivatkozva az ENSZ 1945. június 26-án aláírt alapokmányának emberi jogokra vonatkozó részeire. Ez fontos lépést volt abba az irányba, hogy a magyar-csehszlovák konfliktus nemzetközi szintre emelkedjen, ahol egyáltalán megoldás remélhető lehetett. (Ismert, hogy a csehszlovák kormányhoz az 1945. szeptemberi nemzetgyűlési ülészakot követően, szeptember 13-án jutatta el a magyar fél azt a jegyzéket, amelyben a vitás kérdések megoldását a négy nagyhatalom képviselőiből álló nemzetközi bizottság vizsgálatára bízta volna.)

A közzéemléstől arról sem értesülhetett, hogy az Ideiglenes Nemzeti Kormány nemcsak a felkészülést kezdte meg a **béketárgyalásokra**, de diplomáciai lépésekre is rászánta magát a területi rendezés elvi kérdéseinek, vezetésen a nemzetiségi elv alapján történő határrevízió gondolatának elfogadtatása érdekében. Ismereteink szerint az alább közölt irat az első hivatalos diplomáciai okmány, amelyben a Kertész István vezette külügyminisztériumi békeelőkészítő osztály által kidolgozott és a Minisztertanács által 1945. július 25-én megismert rendezési koncepció belekerült. Ebből a szempontból az aide memorie előzménye a három szövetséges nagyhatalom képviselőjéhez a potsdami határozatot követően 1945. augusztus 14-én eljuttatott, Magyarország békecélijait összefoglaló jegyzéknek.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány a fenti három kérdésben kialakított álláspontja működésének utolsó hónapjaiban nem változott. Ebben vitathatatlanul fontos érdemei voltak Gyöngyösi János külügyminiszternek, de egyben tükrözték a koalíció pártjainak a külpolitika egyes kérdéseiben is megnyilvánuló kompromisszumra való készségét. Az első törésvonal 1946 februárjában alakult ki, amikor az MKP és szövetségesei nyíltan szembehelezkedtek a Nagy Ferenc miniszterelnöknek és Gordon Ferenc pénzügyminiszternek a jóvátétel végrehajtásával szemben kibontakozó aktív rezisziens álláspontjával. Ez óhatatlanul magával vonta az addig csak az elismerés szavaival illetett előd, az Ideiglenes Nemzeti Kormány külpolitikai magatartásának bírálata is. Az 1946. február 28-ai minisztertanácsi ülésen az a Bán Antal mondta ki, hogy a Dálnoki Miklós Béla nevével fémjelzett politikát folytatni nem lehet, aki ipari miniszterként korábban maga is képviselője volt annak.

Forrás

Aide mémorie

Magyar Miniszterelnökség
5553

1945. M. E.

Aide mémorie

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány ünnepélyesen köszönetét fejezi ki a Szovjetunió kormányának azért a jóindulatért, amelyet Magyarország legsúlyosabb problémái megoldásánál ismételtelen tanúsított. Szinte példátlanul áll a történelemben, hogy a győztes állam ilyen nagylelkűséggel és jövőbe tekintő nagyvonalúsággal bánjon egy legyőzött állammal.

A Szovjetunió és az orosz nép igazi tulajdonságai tekintetében évtizedeken át félrevezetett magyar nemzetnek ez annál inkább jólesik, mert az I. világháború végén a győztes hatalmak részéről nem tapasztalt ilyen megértő és jóindulatú támogatást. A 25 éves magyar reakciós uralmat tulajdonképpen szintén az 1914-18. évi világháború győztesei teremtték meg, amikor az 1918 októberében megszületett demokratikus magyar köztársasággal, majd a Szovjetunióval szövetségre lépett magyar népköztársasággal szemben rideg, elutasító és meg nem értő álláspontra helyezkedtek.

Ilyen megértő és jóindulatú magatartást a magyar nemzet azonban nemcsak a Szovjetunió államférfiai és diplomatái részéről tapasztalt, hanem a szovjet hadsereg részéről is. A szovjet hadsereg, amikor a Magyarországgal szomszédos államokban való előrenyomulása alkalmával látta, hogy ezekben az államokban jelentékeny számú magyar lakosság él, e magyar lakosságot mindenütt igyekezett megvédeni a szomszéd államok felelőtlen és még a fasiszta ideológia által befolyásolt elemeinek erőszakoskodásaival szemben. A magyar nép így a legnehezebb körülmények között tapasztalta, hogy a szovjet nevelés és felfogás nemzetiségi kérdésekben nem ismer türelmetlenséget, és hogy az orosz léleknek legjellegzetesebb tulajdonsága a bosszú érzését nem ismerő emberi jóság.

A magyar kormány e tapasztalatok folytán indítatva érzi magát, hogy az alábbiakban őszintén feltárja a fiatal magyar demokráciára nehezedő legsúlyosabb problémákat, azzal a céllal, hogy ezek megoldásánál a szovjet-orosz kormány jóindulatú és megértő támogatását kérje.

1. Magyarország történelmének egyik legsúlyosabb gazdasági krízise előtt áll. Mint agrárállam, egyike volt Európa legjobban túlnépesedett országainak. Ezért kellett népességének elhelyezése céljából az elmúlt két évtizedben gyárparát erősen fejleszteni. E fejlődés olyan eredményes volt, hogy míg az 1924/25. gazdasági évben a nemzeti jövedelemben a gyárpar részesezése csak 893 millió pengő, azaz 7,7 % volt, a mezőgazdasági pedig 1784,2 millió pengő (35,3 %), addig az 1938/39. gazdasági évben (az 1924-27. évi áron számított volumen értékben) már 1849 millió pengő - a nemzeti jövedelem 25,2 %-a - jutott az iparra és 2404,7 millió pengő (32,8 %) a mezőgazdaságra. 1924/25. és 1938/39. között eltelt 15 esztendő alatt tehát a magyar gyáripari termelés 107 %-kal emelkedett.

A nemzeti kormány által végrehajtott radikális földbirtokreform, továbbá az ország állatállományának 70 %-os megsemmisülése, és a mezőgazdasági gépek, s felszerelések nagymérvű hiánya folytán a mezőgazdasági termelés előreláthatólag még legalább 5-6 évig nem érheti el a háború előtti színvonalat. Az a körülmény pedig, hogy a fegyverszüneti egyezmény 11. cikkének végrehajtásaként Magyarországnak nagyszámú szovjet hadsereg ellátásáról kell gondoskodnia hónapok óta, a magyar élelmiszerkészleteknek úgyszólván teljes kimerülését eredményezte. A szovjet hadsereg részére csak április, május, június hónapokban adott élelmiszerek értéke másfél milliárd pengőre tehető.

A magyar gyáripar helyzete szintén kritikus. Ennek jelentős részét a németek elhurcolták, vagy bombakárok és egyéb hadicselekmények tönkretették. A megmaradt gyáripar minőségileg igen értékes részét pedig részben a szovjet hadsereg hadiszákmányként leszerelte, és elszállította, részben pedig jótételei szállítások fejében túlnyomólag még ez év folyamán kell majd leszerelni és elszállítani Oroszország részére. A jótételei szállításoknak legsúlyosabb terhe tudvalevőleg az, hogy jelentékeny részben nem kész gyártmányok vagy termények szállítására kötelezi Magyarországot, mint pl. ez Romániában túlnyomólag történik, hanem a magyar ipar igen fontos termelő eszközeit veszi el.

Ilyen módon a magyar ipar termelési kapacitása erősen csökken, úgy hogy azt a jótételei szállítások már nagy részben kimerítik.

A magyar gyáripar e katasztrófális helyzete miatt, a súlyos közgazdasági hátrányok mellett, politikailag az a veszély is fenyeget, hogy ezekben a válságos időkben éppen annak az ipari munkásságnak hite és bizalma fog meginogni az új régimé-ben, amelyikre a demokratikus magyar kormányzat az új Magyarország felépítésénél leginkább számít.

E tárgykörben a magyar kormány hangsúlyozottan kíván rámutatni arra, hogy a jótételei terhek mellett súlyosan nehezedik rá a magyar gazdasági életre a gyárak úgyszólván teljes készleteinek és jelentős gyáripari berendezéseknek az orosz hadsereg által eszközölt elszállítása. A gyáripari termelés nagymérvű csökkentése úgyszólván lehetetlenné teszi a földreform során földhöz juttatott mintegy 700.000 parasztnak a legprimitívebb termelési eszközökkel való ellátását is.

Ezért a magyar kormány e vonatkozásban legnyomatékosabban kéri egyrészt azt, hogy az orosz hadsereg alakulatai haladéktalanul a legszigorúbban tiltassanak el a jótételei jegyzékben nem szereplő gyáripari berendezéseknek, kész gyártmányoknak, nyersanyagoknak és egyéb javaknak még mindig nagy mértékben folyamatban lévő felfoglalásától és elszállítástól, másrészt hogy az orosz hadsereg által már elvitt, s a nemzetközi jog szabályai szerint hadiszákmánynak nem minősíthető összes javak természetben adassanak vissza, vagy a Magyarország által fizetendő jótételeibe számíttassanak be. E vonatkozásban a magyar kormány számos jegyzéket intézett a Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz, de azokra mindezekig nem kapott választ.

A magyar gyáripar jelenlegi leromlott helyzetén az is javítana, ha a Szovjetunió kormánya elősegítené a Németországba, Ausztriába és Csehszlovákiába elvitt magyar gyáripari berendezések, szállítási eszközök (mozdonnyok, vagonok, hajók), s egyéb magyar javak és munkások hazahozatalát. A Németországba szállított magyar gyáripari felszerelések és egyéb értékek hazahozatala nemcsak az ország gazdasági helyzetén segítene, de ennek messzemenő lelki kihatása is volna széles magyar néprétegeknél a szovjet-magyar barátság népszerűségének megerősödésére és a demokratikus magyar kormányzat megszilárdítása tekintetében.

2. A magyar kormány másik kérése az volna, hogy a Szovjetunió kormánya, amint azt eddig is tette, a jövőben is nyomatékosan járjon közbe Csehszlovákia kormányánál az ott élő magyar őslakosság üldözésének megakadályozására. E kérést annál inkább elő kell terjesztenie, mert a fegyverszüneti szerződés megkötése óta előállt helyzetben a magyar kormánynak nincs módja közvetlenül fellépni a szomszéd államok kormányainál.

Természetesen a demokratikus Magyarországot teljes mértékben helyesli a fasiszta mozgalmakban tevékenyen részt vett magyarok megbüntetését, de véleménye szerint a tisztán nemzetiségi alapon való üldözésnek meg kellene szűnie a demokratikus Csehszlovákiában.

Ilyen üldözésnek kell minősíteni azokat a panaszokat, illetve politikai sérelmeket, melyeket a csehszlovák hatóságok az alábbi kérdés-komplexumokban követtek el vagy foganatosítottak a magyarsággal szemben:

1. A fegyverszüneti szerződés 2. szakasza alapján Csehszlovákiából Magyarországra visszatérő tisztviselők lakásának kifosztása és ingóságainak elkobzása a csehszlovák helyi hatóságok hivatalos végzése alapján.
2. A fegyverszüneti szerződés 2. szakaszának ürügye alatt Csehszlovákiát elhagyni kényszerült nem tisztviselők, tehát 1937. dec[ember] 31. után Csehszlovákiában élt, de a fegyverszüneti szerződés 2. szakasza alapján Csehszlovákiát elhagyni nem köteles személyek lakásának kifosztása és ingóságainak elkobzása.
3. A fegyverszüneti szerződés 2. szakaszának ürügye alatt magyar állampolgárok kiutasítása, lakásainak kifosztása és ingóságainak elkobzása.
4. A magyar nemzetiségű csehszlovákiai őslakosok kiutasítása, internáló táborba való szállítása (pozsonyiligetújfalusi internáló tábor, patrongyári magyar gettó).
5. A magyarok megbélyegző megjelölésének tervezete a pozsonyi Nemzeti Bizottság 1945. július 8-án hozott határozata alapján. A törvényőre nem emelkedett határozatot több helyen végrehajtották.
6. Minden magyar kulturális, társadalmi, sport és munkásegység feloszlata (Szlovák Nemzeti Tanács 1945. május 28-án kelt rendelete).
7. A magyar kommunista és szociáldemokrata párt szervezkedésének megtiltása (dr. Letrich a Szlovák Nemzeti Tanács elnökének hivatalos nyilatkozata, Eas 1945. június 19.)
8. A magyar középfokú iskolák bezárása (Szlovák Rendelet Tára 6. sz. rendelet - 1944. szept[ember] 6.) A rendelet meghagyta az 1938. nov[ember] 1. előtt létesült magyar nyelvű népiskolákat. A szlovák iskolügyi és közművelődési kirendeltség vezetője azonban az 1944-45. iskolai év végén minden magyar nemzetiségű néptanítót azonnali hatállyal elbocsátott.
9. A magyar nemzetiségű alkalmazottak, állami és magántisztviselők, munkások azonnali elbocsátása. A magyar nemzetiségű nyugdíjasok illetményeinek azonnali letiltása. (Szlovák Rendelet Tára: 1. sz. rendelet - 1945. ápr[ilis] 12.)
10. A magyar állampolgárok, továbbá az olyan magyar nemzetiségű csehszlovákiai lakosok földtulajdonának kártérítés nélküli elkobzása, akik állampolgársága 1938. nov[ember] 1-én kétes volt. (Szlovák Rendelet Tára: 24. sz. rendelet - 1945. márc[ius] 10.)
11. Minden olyan magyar iparvállalat állami kisajátítása, mely 1938. október 6-a után keletkezett. Az 1938. október 6. után létesült kereskedelmi és ipari vállalatok állami felügyelet alá kerültek. (Szlovák Rendelet Tára: 11. sz. rendelet - 1944. szept[ember] 8.)
12. Minden magyar nemzetiségű csehszlovákiai lakos elveszté csehszlovák állampolgárságát, és azt újra kérelmeznie kell. Állampolgárságot a jövőben csak azok kapnak, akik cselekvőleg részt vettek a csehszlovákok külföldi harcában. (Csehszlovák kormány kassai nyilatkozata 1945. ápr[ilis] 2.)
13. A magyar községek a cseh és szlovák községektől eltérően nem választhatnak nemzeti bizottságot, hanem a Szlovák Nemzeti Tanács hivatalból szlovák nemzetiségű kormánybiztost rendel fölülük. (Szlovák Rendelet Tára: 26. sz. rendelet - 1945. ápr[ilis] 4.)

Számos fent felsorolt sérelem ügyében a magyar kormány ismételt bejelentést tett a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnál. A vonatkozó panaszok tárgyában a Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz intézett szóbeli jegyzékek felsorolása A.) alatt csatolva van.

A szlovákiai magyar földműves és a mindig baloldali állásfoglalású magyar munkásrétegek kíméletlen és nagy mértékben a náci és fasiszta módszerekre emlékeztető üldözése azt a látszatot kelti a magyar közvéleményben, hogy a magyar nép szinte törvényen kívüli állapotba került a magát demokratikusnak valló Csehszlovákiában anélkül, hogy a demokratikus magyar kormányzat és a san-franciscoi értekezleten a legmagasabb emberi jogokat proklamáló világszövetségbe tömörült hatalmak megmentésére bármit is tennének.

A demokrácia nevében folyó szlovákiai magyarüldözés következtében előállt helyzet komoly belpolitikai nehézségeket is okoz a magyar kormánynak, mert ez a magyarországi reakciós köröknek tápot ad a belső propaganda kifejtésére a demokratikus magyar kormányzat ellen. E jelenségek ugyanis alkalmat adnak annak a beállításnak terjesztésére, hogy a magyar sajtóban a dunai népek baráti együttműködéséről, s a győztes hatalmaknak a magyar néppel szemben táplált jóindulatáról megjelent közlemények nem egyebek szemfényvesztésnél, a valóságban azonban a magyar népek reakciós módszerekkel való üldözése folyik a velünk szomszédos Csehszlovákiában.

A csehszlovákiai magyar kisebbség üldözése ügyében egyébként a magyar kormány az Amerikai Egyesült Államok budapesti megbízottja által átnyújtott memorandumra készített válasziratában fejtette ki álláspontját. Ezt az iratváltást a magyar kormány bizalmas tájékoztatásul már megküldötte a Szovjetunió kormánynak.

A magyar kormány továbbra is olyan irányban érvényesíti befolyását, hogy a magyarságnak Szlovákiában való üldözéséről a magyar sajtó minél kevesebbet írjon, de azért ezek a hírek mulhatatlanul elterjedjenek a magyar közvélemény széles rétegeiben.

3. Végezetül a magyar kormány már most legnyomatékosabban arra kéri a Szovjetunió kormányát, hogy a Duna medencében végrehajtható területi újrendezésnél - minden nemzetiséggel szemben egyenlő és igazságos mértékű alkalmazva - a Lenin és Sztálin által oly hangsúlyozottan irányadónak tartott

nemzetiségi elvet vegye alapul, megfelelő gazdasági korrekciókkal.

Magyarországon a reakciót 25 éven át leginkább az a körülmény táplálta, hogy a magyar népnek az anyaországtól akarata ellenére elszakított egyharmad része a szomszéd államokban súlyos elnyomás alatt élt. A 3 millió főt meghaladó magyar kisebbség ki volt téve az új államok nagymérvű sovinizmusából fakadó önkényeskedéseknek, amiket a magyar nacionalista sajtó jól felhasználhatott a magyar közvélemény revíziós szemléletének kialakítására és fokozására.

A fasiszta ideológia által megrontott sovinizta elemek által szított nemzetiségi ellentétek végleges kiküszöbölésére az volna a legcélszerűbb eljárás, ha a határokat az érdekelt lakosság akaratával egyezően, a nemzetiségi elv alapján vonnák meg mindenütt, ahol a nemzetiségek egymással összefüggő területeken élnek. A kisebb csoportokban elszigetelten lakó, ún. szórvány nemzetiségek esetében pedig megfontolható volna lakosságcsere eszközlése, megfelelő területi kompenzációkkal.

Leginkább döntő körülmény azonban a területi újrendezéseknél - történjék az akár túlnyomólag nemzetiségi, akár túlnyomólag gazdasági szempontok figyelembevételével -, hogy az elfogadott elvek minden nemzettel szemben egyenlő és igazságos mértékkel alkalmaztassanak. Az így kialakuló Duna-medence az eddiginél lényegesen jobb helyzetet és boldogabb jövőt tudna biztosítani az itt lakó valamennyi népnek.

Magyar Országos Levéltár XIX-J-1-j Szovjet Tük. 4. d. 26/a tétel

Címkék:

[1945](#) ^[2]

[Szovjetunió](#) ^[3]

[jóvátételi szerződés](#) ^[4]

[Csehszlovákia](#) ^[5]

[Ideiglenes Kormány](#) ^[6]

[Szövetséges Ellenőrző Bizottság](#) ^[7]

[SZEB](#) ^[8]

[ENSZ](#) ^[9]

[béketárgyalás](#) ^[10]

[világháború](#) ^[11]

Kiadás: 4. évfolyam (2004) 2. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/diplomacia/nemzetpolitika_es_kormany_1945.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/diplomacia/nemzetpolitika_es_kormany_1945.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/1945>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szovjetunio>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/jovateleti-szerzodes>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/csehszlovakia>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/ideiglenes-kormany>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szovetseges-ellenorzo-bizottsag>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szeb>

[9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/ensz>

[10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/beketargyalas>

[11] <https://www.archivnet.hu/cimkek/vilaghaboru>